

Vlasta Chramostován kotiteatteri

Lokakuussa vuonna 1976 prahalaisessa yksityisasunnossa juhlittiin 75-vuotiaasta runoilija Jaroslav Seifertia. Sankari itse ei ollut heikkokuntoisuuttaan paikalla, mutta oli lähettänyt tilaisuuteen tyttärensä puolisoineen sekä filosofi Jan Patočkan. Juhlan järjestäjä Vlasta Chramostová tulkitsti läsnäolijoille Seifertin viimeisimmän, vielä julkaisematoman kokoelman runoja.

Kyseisestä kirjallisuussillasta on kulunut 35 vuotta. Se käynnisti vuosina 1976–1980 Prahassa salaisesti toimineen Vlasta Chramostován huoneistoteatterin (Bytové divadlo Vlasty Chramostové). Suunnittelematta syntyneen, mutta säännölliseksi kehittyneen teatteritoiminnan keskeinen henkilö oli näyttelijä Vlasta Chramostová (s.1926, Brno), jonka esiintymisen maan virallisilla näyttämöillä Tšekkoslovakian kommunistihallinto oli estänyt vuosikymmenen alusta. Suurin osa Huoneistoteatterin noin 70 esityskerrasta tapahtui Chramostován kotona, samaisessa asunnossa, jossa juhlittiin Seifertia.

Vlasta Chramostován ja hänen kumppaninsa, kuvaaja Stanislav Milotan asunto sijaitsee kerrostalossa Kansallismuseon takana Prahan Vinohradysssa. Chramostová on asunut talossa pitkään, yli 50 vuotta. Ensin Brnosta pääkaupunkiin muuttanut näyttelijä sai kollegansa suuresta asunnosta alivuokralaishuoneen, myöhemmin asunto jaettiin kahdeksi erilliseksi huoneistoksi.

Tammikuussa 2011 Čelakovského sadyn puisto talon edustalla talvehtii. Rakennuksen rappukäytävä on hiljattain remontoitu. Modernien lasisten välivien ohittaminen onnistuu ainoastaan kulkuavaimilla, joten Chramosto-

ván on tultava vierailijaa vastaan ulko-ovelle asti. Ylös viidenteen kerrokseen kuljettaa nykyään onneksi hissi. Jo hissimatalla Chramostová pahoittelee, että läheisen ystävän poismoeno on saanut hänet tolaltaan. Viikkoa aiemmin on saapunut suruviesti poliitikko, toisinajattelija Jiří Dienstbierin kuolemasta ja edeltävänä päivänä hänet on haudattu. Hautajaiset ovat täyttäneet ajatukset, sekoittaneet viikonpäivissä, eikä Chramostová ole tänään, sovittuna tapaamisaikana, omien sanojensa mukaan pukeutuneena kotiasua kummemmin.

Asunnossa vierailijaa odottaa pienimuotoinen esittelyperformanssi, joka tuntuu kulkevan tuttua käsikirjoitusta mukailien. Koti on kahden huoneen ja keittiön kokoinen. Intiiminä teatteritilana huoneista toinen toimi näyttämönä ja toinen katsomona, jossa yleisö istui sekä tuoleilla että lattialle sijoitetuilla tynnyillä. Niiden välinen avonainen oviaukko muistuttaa näyttämön suorakaiteista muotoa, jonka voisi täydentää esiripulla. Näyttämönä olleen huoneen ikkunasta avautuu Chramostován mukaan kaunein näkymä yli kaupungin. ”Eikö totta?” vaatii hän vahvistuksen näkemykselleen.

Ikkunan edusta on hänen valtakuntaansa: peilipöytä peruukkirivistöineen ja toisella seinustalla työpiste, jonka ääressä hän kirjoittaa muistelmiaan. Viereisessä huoneessa koko seinän pinta-alan täyttävä kirjahylly kertoo kulttuurikodista. Standa Milota viettää lauantai-iltapäivää nojatuolissa lukien ja antaa tottuneen oloisesti vaimonsa olla keskipiste. Joka pöydänkulmalla seisoo koristeellinen jalkalamppu, jollaisia he *normalisaation* aikana val-

mistivat ja myivät elannokseen. Asunto näyttää yhä lähestulkoon samalta kuin 30 vuoden takaisissa valokuvissa; huonekalut ovat paikoillaan, vain katsojat puuttuvat.

Vuosikymmenien takasiin asioihin olisi helpompi palata valokuvien kautta. Chramostová on kuitenkin lahjoittanut Huoneistoteatterin aikaisen valokuvakokoelmansa Kansallisteatterin arkistoon, ja kotoa löytyy kuvia ainoastaan uudemmissa roolisuorituksista. Niistä viimeisimmissä, sekä Kansallisteatterin *Isoäidissä* että Václav Havelin *Lähdössä* hän on näytellyt isoäitiä. ”Vaikka Havelin elokuvassa se ei edes ollut näyttelemistä, vaan ennemminkin olemista. Ja kun pyysin, Standallekin [Milota] Havel antoi elokuvaan roolin, valokuvaajana. Se ei ollut niin vakavamielistä, se oli sellaista huvittelua”, Chramostová kertoo Havelin ohjaaman maaliskuussa 2011 ensi-iltansa saaneen *Lähtö*-elokuvan kuvaamista edelliseltä kesältä. Vuoden alusta Kansallisteatterista eläkkeelle jäänyt näyttelijä penkoo valokuviaan ja innostuu esittelemään tuoreempia saavutuksiaan, vaikka tapaamisen varsinaisena teemana onkin *normalisaation* aikainen esitystoiminta.

Huoneistoteatteri valtaa asunnon

Chramostová jäsentää elämänsä kolmeen osaan: näyttelijänä, toisinajattelijana ja vallankumouksen jälkeisenä aikana elämään palanneena. Hän oli valtakunnallisesti tunnettu näyttelijä ennen esiintymiskieltoa, jonka kansalaisaloite Charta 77:n allekirjoittaminen lopullisesti sinetöi. Tosiasiallisesti pääsy virallisille näyttämöille oli estetty jo vuosia aiemmin. Yhtäkkiäinen elämänmuutos tähteydestä tuntemattomuuteen oli viedä hänen

mielenterveytensä.

Huoneistoteatteri syntyi Chramostován henkilökohtaisesta turhautumasta toivotonta tilannetta kohtaan ja kytevästä palosta näyttelemiseen. Ensimmäisen Seifert-illan aikana ei vielä ollut aavistustakaan säännöllisestä toiminnasta, mutta illanvieton ainutlaatuinen tunnelma puolsivastaan järjestämistä tulevaisuudessa uudelleen. Uusintaesityksiä kertyi ja katsojien toiveesta esitys laajeni seuraavana vuonna tekstikollaasiksi, johon Chramostová valitsi ulkomaisten klassikkokojen katkelmien rinnalle kotimaisten kiellettyjen kirjailijoiden aikaansaannoksia. Kummastakin esityskokonaisuudesta toteutui yli 20 näytöskertaa. Chramostová kutsuttiin esittämään niitä myös Brnoon ja Olomouciin.

Charta 77 -julistuksen allekirjoittajista muodostui Huoneistoteatterin yleisön ydinjoukko. Tätä joukkoa Chramostová kutsuu ”meiksi, joilla oli yhteinen ymmärrys yhteiskunnallisesta tilanteesta”. Kyseessä oli melko pieni ryhmä ihmisiä, vain joitakin satoja. Kerralla huoneiston katsoon mahtui muutama kymmenen vierasta. Se, että osa saapui jo nähtyyn esitykseen kerta toisensa jälkeen, kertoo Huoneistoteatterin sosiaalisesta merkityksestä. Toisinaan Chramostován tuli pohdita, keitä saattoi kutsua samaan näytökseen. Toisinajattelijoiden joukossa oli ihmisiä, jotka eivät maailmankatsomukseltaan tai henkilökohtaisilta ristiriidoiltaan välttämättä kohdanneet, vaikka silloinen tilanne yhdistikin.

”Huolimatta vahvasta kytköksestä Chartaan Huoneistoteatteri ei ollut poliittista toimintaa”, haluaa Chramostová kuitenkin

painottaa, ”vaan taidetta, illanistujaisia, joihin kutsuttiin katsomaan teatteria. Mutta ne [valtion turvallisuuspoliisi] tekivät meistä poliittista.”

Huoneistoteatterin toimia seurattiin alusta alkaen, ja valvonta tiivistyi Charta 77:n ilmestymisen jälkeen. Allekirjoittaneiden liikkeitä vahdittiin entistä tarkemmin. Chramostová kertoo, miten kadunpuolelle antavista ikkunoista saattoi esitysten aikaan nähdä turvallisuuspoliisin auton, josta tarkkailtiin, keitä saapui paikalle. Valvonnan systemaattisuus paljastui hänelle silti vasta myöhemmin poliisin seurantaraporteista.

Huoneistoteatteri henkilöityi Chramostováan, sillä hän oli teatterin kantava voima. Hän valitsi esitykset ja suunnitteli suurelta osin niiden toteutuksen. Seifert-ilta syntyi yhteistyössä teatteriohjaaja Luboš Pistoriuksen kanssa, seuraavan vuoden tekstikollaasiesityksen hän valmisti yksin. Vasta vuonna 1978 tehtiin ohjelmistoon varsinainen näytelmä, Huoneistoteatteria varten sovitettu *Macbeth*, jonka työtämässä oli mukana työryhmä. Idean takana oli näytelmäkirjailija Pavel Kohout. Työryhmään kuuluivat Chramostován ja Kohoutin lisäksi näyttelijä Pavel Landovský, muusikko Vlastimil Třešňák sekä Kohoutin tytär Tereza Kohoutová (nykyään Boučková). Esityksiä harjoiteltiin siihen asti, kunnes ne koettiin valmiiksi esitettäväksi. Chramostová kutsuu huoneistoteatterilaista tapaa tehdä köyhäksi teatteriksi. Toteutus oli tekniikaltaan, puvustukseltaan ja näyttämövarusteiltaan hyvin pelkistetty, ja lavastus olematon, tavallinen asuinhuone.

Huoneistoteatterin viimeiseksi esitykseksi jäi sille varta vasten kirjoitettu, dramaturgi František Pavlíčekin monologi *Kauan, kauan aikaa sitten – raportti hautaamisesta Tšekin mailla vuodelta 1979*. ”Muita suunnitelmia kyllä oli, mutta ajat muuttuivat”, Chramostová toteaa. ”Monet olivat luvanneet kirjoittaa Huoneistoteatteria varten, muun muassa myös Havel.” Aika oli muuttunut – *Macbethissa* mukana olleet Kohout, Landovský ja Třešňák oli ajettu maanpakoon, monet vakiovieraista kärsivät vankilatuomioita ja turvallisuuspoliisin väliintulo esti esitykset yhä useammin. Tammikuussa 1980 Chramostová päätti lopettaa Huoneistoteatterin toiminnan. ”Kaiken muun vielä kestin, mutta se, että poliisi hyökkäsi katsojia kohtaan oli sietämätöntä.”

Eteisessä Chramostován mieleen muistuvat eräät kylmät esityksillat, joihin vieraiden takit, päähineet, huivit ja lattialla sikin sokin sijainneet kengät olivat vallanneet tilan. ”Täällä näytti aivan basaarilta tai kirpputorilta!” Kyläilijän puettua talvitakkinsa naulakkoon jää tällä kertaa tyhjää.

Vlasta Chramostová täytti 17. marraskuussa 85 vuotta. Tällöin Kansallisteatterin esityskalenteriin palasi hänen kunniaksensa toteutettu teatteriteos *Kolme elämää*. Näytelmä, joka sai ensiiltansa Chramostován 80-vuotisujuhlien kynnyksellä vuonna 2006, kertoo hänen kolmeen vaiheeseen jakautuneesta elämästään. Syntymäpäivänään näyttelijätär nousee vielä kertaalleen Kansallisteatterin näyttämölle.

Petra Virtanen